

Ahal izaita eta ezin izaita nola adierazi izan diren euskaraz mende baldean

ALFONSO IRIGOIEN *

Tituluan aipatzen denaz Bizkaiko lau iturritarik bilduriko corpus bat besterik ez da eskaintzen lan honetan, eta epilogo moduan Dechepare eta Leizarraga XVI mendekoen eta Oihenart XVII mendekoaren etsenplu batez-ere zenbait flexio verbal synthetikori dagozkionak ere parean ezartzen dira, eta besteetarik zerbait saihestuarren posizio proklitikoan *albait*-daramaten preskriptibozko formak ere erantsirik gelditzen dira.

Hemen ez dira sartzen XVI mendean eta geroago presenteko itxuran bilosik agertzen diren flexio synthetiko aoristo zentzuko apurrak¹ –batzu ez baitira presenteko itxuran bilosik erabiltzen–. Hara nolakoak diren: *RS 34*²: *Zaran bat daguiñac bi day*, ‘Quien hiziere vn cesto **hara** dos’. Izan-ere *dai* flexioa *egin* verboaren forma synthetiko aoristo zentzuko da, eta bilosik agertzen da, verbo beraren *daguiñac* flexio nominalizaturikoa ez bezala, eta erran liteke nolabait potentzial *ad futurum* edo antzeko zerbait dela, hau da, aurrean erraiten dena betetzen balitz bigarrenaren posibilitatea irekirik gelditzen litzatekeela. Hain-zuzen-ere erdarara futuroaz itzulirik dago, baina hala-ere ezin konpara daiteke *egingo du* periphrasiaren zentzu objektivatuekin, azkenengo honetan futuroa aurretik finkaturikoa baita. Bilosik ez dagoenak, ordea, *daguiñac* alegia, subjuntivoko zentzua du, itzulpenean

* Deustuko Unibertsitatea.

Bilbon 1996-eko otsailaren 2-an Euskal Herriko Unibertsitateko Leioa-ko campusean aurkezturiko lana.

1. Hala-ere *aseden dayt* sartu da, *atseden egin* multzoari legokiokeena, *RS 252*, eta antzeko periphrasiren batzu ere bai.

2. *Refranes y sentencias comunes en Bascuence, declaradas en Romance con numeros sobre cada palabra, para que se entiendan las dos lenguas. Impreso con licencia en Pamplona por Pedro Porralis de Amberes, 1596.* Darmstadt-eko Bibliothekan gordetzen zen ale bakarra desagertu egin zen, baina *La Gran Enciclopedia Vasca* delakoan, X (1975), 616 orr. eta hurrengoak, haren edizio faksimil neurorrek argitara emana aurki daiteke.

argi ikusten denez. Berdintsu gertatzen da Oihenart-en hurrengo errefrau honetan³: n° 153: *Esaculñan beguic nigar esteguic*, 'L'œil qui ne te void pas, ne te pleurera pas'.

EGIN VERBOAREKIN

RS 127: **Aldaygunlegez** ta ez naydegunlegez, 'Como podemos y no como queremos';

RS 382: Ezcôezac semea naydoaneâ ta alabea **aldaguianean**, 'Casa al hijo quando quieres, y la hija quando puedes';

Prai Bartolome, *Olgueeta* 1816⁴, 97 orr.: Nasaitu daigun dotrina au **aldai-gun guztia** dantza zaliai gusto emoteco;

Prai Bartolome, *Olgueeta* 1816, 201 orr.: Dendaraco, ta beste tratu charretaraco, ta impameetaraco patricaraan, edo muxilleetan laboria, edo **aldaguijeena echeti oostuta**, alcaboetiai emoten deutseenac;

Prai Bartolome, *Olgueeta* 1816, 204 orr.: ¿Nai Sacerdotia dala, nai Caballerua dala, nai Compesoria dala, nai ezconduba dala, nai libria dala, eurren olgueeta nasaijeen, ta pecatuzcuen contra ezer esan, edo eracusten davenari, **aldaguijuezan guzur**, ta **embusterija mingarrijac** pena bagaric ezerten deutseezanac?

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 190 orr.: Eguizu naozuna; billatu eizu **albadaisu**⁵: orra eche guztija, jaube baciña leguez, eztago besteric emenche gacusuzanac baño;

Prai Bartolome, *Olgueeta* 1816, 54-55 orr.: Areec bere inundi **albada-guijee**, piestaan izango dira; ...; Areec bere, oina **jaso albadaguijee**, an izango dira piestaan vegui zolijaquin;

Prai Bartolome, *Olgueeta* 1816, 157 orr.: Beguiratu bequijo bada verbeeta oni, ta orraco placeetaco, erromedijeetaco, biguireetaco, ta sarau-beetaco dantza ederroi bere leleengoti azquenera. Ta betor nai davena; ya **alcarregaz bat eguin aldaguizan icusten**. **Bat eguin albadaiz Cristo**, ta **diabruba**, gracia, ta pecatuba, gava, ta eguna, onestidadia, ta desonestidadia, castidadia, ta luxuriya; Santo Tomasen esana bere bat eguingo dau, esan dirian dantceequin;

Prai Bartolome, *Olgueeta* 1816, 73 orr.: Areec bidian illunian (bada ave-marijeetan tambolina ixildu zanian, plazati urten even leenenaz) edo legua bat bidian, edo legua erdijan, edo gueijaguan echeetara artian **cer eguin aldaguijeen**, amar urteco umiac bere baquijee;

J. A. Moguel, *P. Abarca*⁶, 113 orr.: Nire dichia, certan edo atan **serbidu al bacenguidaz**;

3. *Les proverbes Basques recueillis par le S^r d'Oihenart, plus les poesies Basques du mesme Auteur*, Paris 1657. Tolosa-n 1936 urtean faksimilezko edizioa egin zen.

4. Aita Prai Bartolome Santa Teresa, *Euscal-errijetaco olgueeta, ta dantzeen neurrizco-gatz-ozpinduba*, Iruñean 1816. Hordago-k eginiko faksimilezko edizioa ikus daiteke, Donostia 1978.

5. Ikus beherago Dechepare-ren *albadaguic*, eta Oihenart-en *ahal badaguic* typo bereko formak.

6. Juan Antonio Moguel, *El doctor Peru Abarca, catedrático de la lengua bascongada en la Universidad de Basarte ó diálogos entre un rústico solitario bascongado y un barbero callejero llamado maisu Juan*, Durango 1881. Aurreko mendearen azken aldera izkribatua. Gerediaga Elkarteak eginiko faksimilezko edizioa ikus daiteke, Durango 1986.

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 46 orr.: **Aldaijan guztian**, esan dan piesta dantzara juateco, vorondate presta, ta gogua ezauberaz daucanac, ta **juan ezin dalaco** peniagaz gueratuten danac, ocasinoe atan sartutia consentiduten davenian, eguiten davela pecatu;

RS 377: Posaco orac heyz onic **ezin ley**, ‘El mastin forçado caça buena no puede hazer’;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 110 orr.: Baagoz inguruban usa edo erri-basuac, baña aristijac batzuc, bestiac artaadijac, ta **ecin leje oneetan calteric**;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 51 orr.: Orain ecer **ecin nei**; datorrela Abadia Ellessacuacaz;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 86 orr.: Peru, **ecin nei**, ta icentau eguidazuz zeuc;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 102 orr.: Asto bat naz ni. Ordi sats eguiñac bere ateraten jitungec versuac, eta **ecin najaic** bat vicitziaren beian;

RS 74: Oshsoac arçari **min leyo**, ‘Doler le haria el lobo al osso’;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 52 orr.: Badaquizu guero cer nun daguan; nun min daben gaisuac; **cec on leijon**;

RS 422: Ausso Chordon arz orri ta nic **yñes dayda**, ‘Ten Hordoño a esse Osso, y yo hare huyda’;

RS 252: Asedenaz **aseden dayt**, ‘Con morir descansare’;

RS 336: Galdu çe eguic aldia ta **ydoro dayc** naya, ‘No pierdas la sazon y hallaras el desseo’;

RS 178: Zarrari ajea eguioc aldatu ta **dayc galdu**, ‘Al viejo mudale el ayre y perder le has’;

RS 385: Arrien ganean jarridina ypiрдian **atera day** mina, ‘Quien sentare sobre piedra en el culo sacara dolor’;

RS 452: Ni yl azquero vere ydioc **exar daye**, ‘Despues de yo muerto tambien los bueyes araran’;

RS 136: Az ezac er<r>oya, diratâ beguia ta mutil guextoac **quendu dey-que arguia**, ‘Cria al cueruo, sacar te ha el ojo, y quitar te ha la luz el mal moço’;

RS 48: Farata asco calean audiaca ebiltен dira ta oguiari **leyoe⁷ jira**, ‘Muchas vanagloriosas en la calle suelen andar vendiêdo autoridad y harian regozijo al pan’;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 148 orr.: ¿Noc **sinistu lei**, guizonen premiña бага **artu daiqueezala** linuac dacazan, ta enzun dituzun arazo ta lor guztijac?

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 127 orr.: Cerbait gaiti eracutsi even Alexandro Alex, jaquitun andijac, ta Guillermo Rodonacuac, (ta dacarreez San Carlos Milanguac, Lametec, ta beste ascoc) batat emacumia, ta bestiac guizonezcua exemplutzat artuta, dotrina bat, dantza zale gustiac goguan **euqui daiqueena**, euren arimai ondo gura badeutsee;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 70 orr.: Ez naz ni nesquia, nescatilla garbija baño; **icasi eiquezu** urrenguan obeto verba eguiten. Zuc zeure soñoco bichidunoc baño, nic gueijago estimetan dot buruco ule trenza guerriraño elduten jatana, ta zapi бага nun nai **erabilli daiquedana**;

RS 457: Ychadonic choria **escôdu ney**, ‘Esperando alcançaria al paxaro’;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 44 orr.: ¿Cer **esan nei** bada berori emen icusita?

7. *Leyoc* dio, baina *leyoe* dateke.

Bart. Olachea, *DotCrist.* 1763⁸, 134 orr.: Confesoreac Confesinoetan enzunico gaucea inori **esan leio**: edo **Salatu lei** penitentea Inquisiciñoera?

Bart. Olachea, *DotCrist.* 1763, 125 orr.: Edoceñec **bateatu lei** ? Bai Jauna, necesidadea badago;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 54 orr.: ¿Cer dan? Nescatilliac **urten lei** nora nai bere ule trenza ederragaz; baña ez nesquiac;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 60-61 orr.: Guizon sacatu ta eruapen andicoac ezteutsa calteric ecarrico burubari; baña irritu, aserracor, sutsu ta miña-rinecuac **euqui lei** guerora damuquizuna;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 108 orr.: Seme nagusijac balequi, ta balezau gura ta ez izango dala ondasunen jaube, **eguin lei** otuten jacona;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 140 orr.: ¿Noc **esan lei**, icusi бага, ceimbat neque ta arazo artu biar dirian aciereiteti alcandora bat janci artian?

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 173 orr.: **Asco jaquin lei** berorrec, baña ez ditu eusqueraco contubetan atrapauc;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 101 orr.: **Ezin inoc ucatu legui**, dantza zaliac au ondo daquijeena;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 130 orr.: Baña celan **ló eguin leije** emengo gabir-ots, auspuen illeta soñu, ta subaren argui zabaldute, ta nosian beingo illundutiaz?

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 12 orr.: Jaungoicuac condeneetan davena guizonac onzat **emon ezin leguijee**;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 82 orr.: Bada, dinuanez, **inoc ezautu ezin leguizan banacaac** baino ez da gueratuten gorputz osuagaz;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 79 orr.: San Efreñec dino: Ez dedilla inor engainau. **Inoc bere ezin servidu leguizala ugazaba bi**;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 121 orr.: Auntzac ichi baleijo, aquerrac **ichi leijo**;

Bart. Olachea, *DotCrist.* 1763, 33 orr.: Cegaiti Jangoicoac (ceñ inoc **ecin engañau leian**, eta ez berac bere inor engañau) iracatsi, eta errebela dituzan;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 57 orr.: Pieta zaliac egun atan, mezatan Eleisaan egon arren, mezaric entzun ezdaveela, **sinistu guinai**, juzgu gaistoric eguin bagaric, gogua beste arduretan euqui daveelaco;

Bart. Olachea, *DotCrist.* 1763, 71 orr.: Bai Jauna, bada berac lagundu bagaric, **ecin alcanzau guinai** gueure Salbaciñoa;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 19 orr.: **Ezin esan guinai** uts eguite andi baten beian;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 159 orr.: **Ezin esan guinai** Santubac emongo eutsala libertadia pecatu eguiteco;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 177 orr.: ¿Cer daucagu onegaz? Nic lapurretan eguiten dodalaco; bidauac, ta maldecinoiac ezarten ditudalaco; logre-

8. DOTRINA CRISTIANEA, D. BARTHOLOME Olachea Laucarizco Cureac bere Elesatean Jai Domeca guztietan expliquetan davena leguez. OFRECIETAN, ETA dediquetan deutso D. *Nicolas Antonio Landazuri*, Laucarizco, eta Bilboco Elexetaco Beneficiario, eta leen Begoñaco, eta orañ Jandone Cuelo Cura Jaunari. Imprimidu da Vitorian bear direan licencia guztiaacaz, Thomas Robles ta Navaroen etsean. Liburuchu onec daucazan Capituluataric bat, nai bat irakurri, edo enzuten dan bacochean irabazten dira 40 eguneco Indulgenciak, alan dauco esanic, eta concediduric Calaoarra eta Calzadaco Obispo Jaun Don Andres Porras, ta Temesen mesedeac Placenciaco Urian Abêduaen ogue-ta seigarreñean, urte 1763.

rubá nasalaco, edo pecatuban comulgueetan nasalaco: ¿esango cenduque: gauza oneec eguitia ezdala pecatu? ¿Esango cenduque: Abadiac, eta Prailiac bere eguiten ditubeela, ta **ceuc bere eguin zinaizala?**

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 88 orr.: **Ecin iñori aitatu guinaijo** orrelangoric, eurac aurreratuten ezpadira;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 52 orr.: **Zuc ecin aitu cinaiz nic esan neiquezan gauza asco** Anatomija expliquetaco;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 85 orr.: **Ecin esan cinait** atseguin andijago emongo deustan gauzaric;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 87 orr.: **Nic ecin artu neiz** buruz icen guzti orreec illabetian bere;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 159 orr.: Eun urtian bere **ecin icasi nei** verbeta enredau ori;

Bart. Olachea, *DotCrist.* 1763, 80-81 orr.: Añ dira andiac, ce **ecin esan lei** munduan dagoanec, Celangoac direan, bada beguic eztau inos gauza añ ederric icusi, ez belarriac enzun añ dulce, ta admiragarriric; eta **ecin guizonaen entendimentuc secula alcanzau lei**, ango gloria, eta atseguinac Celangoac direan;

Prai Bartolome, *Olgueeta* 1816, 31 orr.: *Eitza, ta arraincatzia* dira olgueeta inocentiac, ta ascotan provechucuac. Echeco cereguineen, edo osasunaren caltian ezpada, libre dan demporan eitzian, ta arrainac artuten olgueetia, **ezin inoc condenau legui**;

Prai Bartolome, *Olgueeta* 1816, 32 orr.: Baina **inoc ucatu ezin legui**, pasiaren achaquijagaz gauza chaar asco eguiten diriana;

Prai Bartolome, *Olgueeta* 1816, 16 orr.: Batzuc uste davee, olgueeta guztiac diriala libre cristinaubarenzat. Beste batzuc, ain dira condicinoe latcecuac, estubac, iraacijac, eta sicubac, ece, uste davee, olgueeta guztiac diriala chaarrac; ta, beti vijotz sicu, illun bategaz ezdavillenac, **ezin Jaungoicua servidu leijala**;

Bart. Olachea, *DotCrist.* 1763, 134 orr.: **Ecin inori ecer esan leio**, bici-ric erreco baleve bere;

RS 380: **Ecin eusi dayan orac** ynciria, ‘El perro que no puede ladrar azer gruñir’;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 50 orr.: Ta **ecin odolic atera ceinueela** euren baidurija baga;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 163 orr.: Euscaldun utsac **ecin aitu eiqueezala verba oneec**;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 83 orr.: Nic ezteutsut ecer aitu belarrijetara eldu bajataz bere verba zantar, buruban **artu ecin neiquezanac**;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 116 orr.: Chito ederra; eztago odeiric, bai eguzqui ederra; lei apur bat jausi da, baña ez esatecoric, **ez calte eguin leiquianic**;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 128 orr.: ¿**Cer esan neiquezu?**

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 64 orr.: Obeco dozu jan, ta baquian ichi alango ordi galtzalla bati; ezipabere, orain adoreric beso ta oñetan euqui ez arren, orrelanguac, edo bere semiac **emon leiquezu** maquillaca galanta, ta buruba ausita ichi;

RS 268: Mayaçean berarra luceda eta sendo eguitayaren orcac **ebagui leydi** ondo, ‘En Mayo la hierba larga es y crecida la mellar de la oz podrian la bien cortar’.

LEI, LEIZ, CINAIZ, ETA ABAR, ZENTZU PASIVOKOAK

Bart. Olaechea, *DotCrist.* 1763, 167 orr.: Yzan arren barriz eusquera au gueien Vizcaian usetan dana, eta Vizcaitar guztia erraz iracurri, eta entendido davena, alambere erri guztietaco modura, eta guztien gustora onelango liburu chicar baten **ecin escribidu lei**;

Bart. Olaechea, *DotCrist.* 1763, 86 orr.: Celan **Socorridu leiz** purgatorio-co Arimac?

Bart. Olaechea, *DotCrist.* 1763, 103 orr.: Nos baita bearra **eguin lei** domeca, eta jaiegun, bearric ez eguiteco esanta dagozanetan?

Bart. Olaechea, *DotCrist.* 1763, 118 orr.: Cer **esan lei**, meza esaten dan artean eta Elexan errespeto бага dagozanac gaiti?

Bart. Olaechea, *DotCrist.* 1763, 126 orr.: Confirmaciñoeco Sacramentua **artu lei** Sarritan? Ez beñ baño;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 94 orr.: Issillic nago errazoe orreec enzunda. **Ecín atrapau cinaiz** zeure eusqueran;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 22 orr.: Concienciya garbijac beragaz dacar, ezdaquit celaco contentu bat, poz bat, alegriya bat, ta **esan ezin leijan viotzeco nasaitasun bat eta libertade bat**;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 28 orr.: Onaco aparteco bacocharen gogoco olqueetac gaiti, **ezin erreguela seguru bat imini legui**. Izan leitequez onac, baita arin onac bere;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 111 orr.: Umia nintzanian, Biguira baten edo bitan neuc icusi, ta entzun nituban ziquinquerijaac ez ezcaratz baztar baten, edo apartian isilic, ezpada oguetaz lagun asco nesca, ta mutil egozan ezcaratz betian claru guztien aurrian, **ezin esan legui** ce ezainac cirian;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 29-30 orr.: Jococo ornidute, edo tantu bacocharian errial bat baino gueijago jocatutia eragotzita dago Espainaco legueetan aberatseentzat, ta guztientzat. Ta erriala bera escuban dala, ez guero pagueetacuan. Joco aldi bacocharian ogueta amar ducat baino gueijago **jocatu ezin leguiz**;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 50-51 orr.: Ta modu atan piestatic piestara, ta dantzatic dantza guizon escu artian liquinduta dabilzan emacume ezcondu bagacuac, ez dauqueen leguez, ez lotsaric, ez modestijaric, ez onestidaderic, **ezin emon leguijue** eguijazco errazoian *Nescatilliaren* izen ondrauba, ezpada nesquiaren izena;

Bart. Olaechea, *DotCrist.* 1763, 126 orr.: Ceñ da Jangoicoari **Ofrecidu al-leion** gauzaric andiena?

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 68 orr.: Dantzati urteten davee sarritan nescaac, eureen iruneco zapijac ascatura, ta burucuac oquertuta, icusi bagaric **sinistu ezin leguijan moduban**;

RS 510: Adisquide bar<r>ia gayti zar<r>a vcatu validi edo len edo guero calta **artu leydi**, ‘Si por el nuevo amigo el viejo se negasse o antes o despues tomaria daño’.

EDUNVERBOAREKIN

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 57 orr.: Peru, ez naizu lotsatu ta errezaue eguizu cer edo cer aguin artian, ta eranzungo dot nic bere **aldodana** igarrico ezdeuscuben moduban noc bedeincatuten daben maija;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 175 orr.: *Oi*, edo goijan ló eguin oi dabena; ta oiloac igon darue lotara **al dabenian** egur gain, edo otaan;

RS 72: **Ezin dabenac laçuna** jo begui abuan asuna, ‘Quien non puede hallar el muble, maje en el mortero la ortiga’;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 54 orr.: Ta parian iragoten dan nesca bati, **gueijago ezin badavee**, maquiliaren puntiagaz bada bere, zabalduco deutsee luxurijaren atsa, sarritan icusten dan leguez;

RS 114: Andia da ene mina esan nay ta **esan ezina**, [hemen *edun* ellip-tikoa da], ‘Grande es mi dolor querer dezir, y dezir no poder’;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 70 orr.: Cristinaubac gara, ta **ecin zucendu ba-ditugu** oquer duazanac, ...;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 77 orr.: Galdu jatzu betico; azur ateria baño izan ezpalitz, neuc iminico neutsun bere toquijan. **Ecín neurtuco dozu** onezquero ardaoric, ez erabilli escu onegaz guiltzic?

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 81 orr.: Gauza batec icaratuten nau zугan, cein ederto eusquera verba eguiten dozun, escolaric euqui бага. Nic **ecin dot** iracurlante andija izanda bere;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 115 orr.: Orainche bere **ecin edegui ditut** neure beguijac;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 82 orr.: Gure errico curiari enzun deusatz buru-ba ausita bere **ecin dabela sermoe bat eusquera ondo imini**;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 131 orr.: Eta esan darue euren echeetan sesin ta urdai ederracaz lapicua eguiñarren, **ecin dabeela ain gauza gozoric jan**;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 15 orr.: Ez beste gauza gaiti, ez bada, gueure genijuac, condecinoiac, edo naturaleciac beti sen baten, biar baten, edo gauza baten, gobait eguin bagaric, **iraun ecin davelaco**;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 89 orr.: Echeetan **ecin icusi abee**, olluac atrapetan ditubazalaco;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 110 orr.: Ezpagueunca chacur urrineti igarten deusana piztija asco jaquin, ta malmutz onen urebiltia, ta usaatuten ditubana billatu ta jarraitubaz, **ecin euquico guenduque** ez ardi ez olloric;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 163 orr.: Ta guztiaz bere **ecin ondo ulertuco ci-tubela** euscaldun utsac.

EUTSILAGUNTZAILE EDUN-EN DATIVODUNEKOAREKIN

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 80 orr.: Atsuari eguin deusazun asmorico, **ecin egingo deutsezu** alango guizonai;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 77 orr.: **Ecín osatuco deusut** buru zaurituba miñ andi бага;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 88 orr. Ta parcaciñua escatu бага, **ecin emon deutsee** nequezale prestubac onelango icenic.

IZAN VERBOAREKIN

RS 287: Hurunic estan esea **ezinliçate** ase, ta vay gosea, ‘Casa do no ay harina no puede ser harta, y si hambrienta’;

Bart. Olaechea, *DotCrist.* 1763, 160 orr.: **Ecín litzateque** / ceure Maitea / aserre davenac / ceure semea;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 65 orr.: Nic uste neban, eztarri gustia euqui biar ebalá catigatuta, ta berso gauzaric **ecin gomutau lichaquiola**;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 65 orr.: Icusi ditut nic beguijac lausotu, oñac locatu, guerrija macurtu, ezpanac bisustu, chapela oquertu, ta verbia moteldu ta **zutinic egon ecin dirian guizon catutu ta ardaoz satstubac**, eztarri garbi ta laztasun baguiáz soñuba joteco;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 41 orr.: Ezda á, olqueetaco demporia; ezpada templu Santuban Jaungoicua alaveetaco demporia. Ta templura **juan ezin danac**, bere echian, edo egon lecuban Jaungoicuari graciaac emoteco, ta misericordijac escatuteco demporia;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 46 orr.: **Aldaijan guztian**, esan dan piesta dantzara juateco, vorondate presta, ta gogua ezauberaz daucanac, ta **juan ezin dalaco** peniagaz gueratuten danac, ocasinoe atan sartutia consentiduten davenian, eguiten davela pecatu;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 69 orr.: Dantzaan sartuten ezdirianac, edo dira, lutubac dauqueezanac; ta arec bere gogoz an dagoz. Edo dira, **zaar ibilli ezin dirianac**.

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 198 orr.: Ta, an **eguin ezin dana** eguiten da guero ezcutubeetan;

-DI SUSTRAIKOEKIN

Bart. Olachea, *DotCrist.* 1763, 74 orr.: Bat **Salba liteque** Elexa onetan eztagoala?

Bart. Olachea, *DotCrist.* 1763, 36 orr.: Ez Jauna, bearda Caridadea bere, eta au bagaric **ecin Salba liteque**;

Bart. Olachea, *DotCrist.* 1763, 114 orr.: Bai Jauna, eta aimbagaric **ecin Salba liteque**;

Bart. Olachea, *DotCrist.* 1763, 151 orr.: Senitasuna elduten bada laugarren gradu guiño **ecin ezcondu liteque**;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 28 orr.: Onaco aparteco bacocharen gogoco olqueetac gaiti, **ezin erreguela seguru bat imini legui**. Izan **litequez** onac, baita arin onac bere;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 36 orr.: **Jazo liteque**, nos edo nos, pecatu ez izatia;

Prai Bartolome, *Olqueeta* 1816, 37 orr.: Esanda gueratuten da, **celan olgau litequian**, Jaungoicua opendidu bagaric, olqueetiaren beraren parteti;

Bart. Olachea, *DotCrist.* 1763, 149-150 orr.: Eta alan guizon batec emon badeutso ezconceco berbea andra bati **ecin ezcondu leite** andra onen aizteagaz, ez Amagaz, eta ez alabeagaz bere;

Bart. Olachea, *DotCrist.* 1763, 151 orr.: Alargun bat **ezcondu leite** bere emazte, edo senar difuntuaen aide, edo senideen bategaz?

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 167 orr.: ¿celan **vici leitez** erri onetan?

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 84 orr.: Adisquidia, eusqueriaz **ecin explicau leitez**;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 110 orr.: Eta guztiz dira gaistuac umiac dauqueezan aldi edo egunetan. **Ecín aturau leite** euracaz;

Bart. Olachea, *DotCrist.* 1763, 151 orr.: Guztiaac daquiéna da barriz **ecin ezcondu leitezana** persona bi alcarregaz, dispensa бага, badira biac senide carnalac laugarren oñean;

Bart. Olaechea, *DotCrist.* 1763, 40 orr.: Gueu gueurez, beste бага **salba guentequez?** Ezta posible Gracia bagaric;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 189 orr.: Jan eguizu atsacaba бага, ta bijar edo etzi **arquitu neinde** zure biarrian;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 49 orr.: bizarra quendu бага **ecin egon gueindez**;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 60 orr.: **Ecín egon neinde** artietan edan бага;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 150 orr.: Eguija dinozu, bada **ecin iñor izan ceitequian**, ez izango da lenengo gurasua baño odol garbijagocoric, ta bera izan zan achurlarija;

J. A. Moguel, *P. Abarca*, 128 orr.: Igaroco baciña Bizcai guztico beresi ta mendijetara, etzenduque esango aimbeste egur **ebagui leitequiala**.

EKIN VERBOAREKIN, -DI SUSTRAIKO DATIVODUNETARAKO

RS 10: Aspertu banequio **asper lequiquet**, ‘Si me le yo vêgasse, vêgarse meya’;

RS 230: Egaz manequi **ora nequiqueo** choriari, ‘Si volar supiesse trabaria el paxaro’;

EZIN-EN ETA AHAL-EN ETSENPLUREN BAT EDO BESTE FLEXIO VERBAL SYNTHETIKOEI LOTURIK DECHEPARE⁹, LEIÇARRAGA¹⁰, ETA OIHENART-EN BAITAN

Leiç., “S. Marc”, II, 19: Eta erraiten draue Iesusec: Ezteyetaco gendéc **baruric ahal daidite** ezcondua hequin deno? ezcondua berequin duteno **baruric ecin daidite**, grekoz: **kai; ei\pen aujtoi'' oJ jhsou''**, **mh; duvnantai oiJ uiJoi; tou' numfw'no'' ejn w/ oJ numfivo'' met j aujtw'n ejstin nhs-teuvein... o[son crovnon elcousin to;n numfivon met j aujtw'n ouj duvnantai nhsteuvein**.

Leiç., “Hebraicoe.”, XIII, 6: Hala non segurançarequin erran ahal baite-çaquegu, Iauna ene aiutaçale, **eznaiz beldur içanen guiçonac ahal daididan gauçaren**, grekoz: **w[ste qarrou'nta'' hJma'' levgein, Kuvrio'' ejmoi; boh-qov''**, **kai; ouj fobhqhvsomai: tiv poi hvsei moi alnqrwpn''**.

Oihenart 557: Bere eguitecoen eguiten estaquienac, **neques daidisque berzerenac**, ‘Celuy qui ne ļçayt pas faire les affaires, **faira mal aiġement** celles des autres’.

Dechepare, VII, 25: Gaoaz loric **ecin daydit** haren gogoan veharrez;

Dechepare, IX, 21: Oray loric **ecin daydit**;

Dechepare, III, 6: Andrec guiçonequi beci huxic **ecin daydite**;

9. *Linguae Vasconum Primitie* per Dominum Bernardum Dechepare Rectorem Sancti Michæelis Veteris, Bordele 1545 (Ikus *La Gran Enciclopedia Vasca* argitaratzaileak eginiko faksimilezko edizioa, Nicolas de Alzola Guerediaga-ren sarrera eta Lino de Aquesolo y Olivares-ek eginiko gaztelaniazko itzulpena dituela, Bilbao 1966).

Numerazioarako Patxi Altuna-ren edizio kritikoari jarraitzen zaio, cfr. Bernard Etxepare, *Linguae vasconum primitiae*, Bilbao 1980.

10. Ioannes Leiçarraga, *Iesus Christ gure Iavnaren Testamentu berria*, Rochelan 1571. Ikus Th. Linschmann eta H. Schuchardt-en edizio kritikoa, azkenengoaren sarrera duela: *I. Leiçarragas baskische Bücher von 1571 (Neues Testament, Kalender und Abc)*, Strassburg 1900. Euskal Akademiak bul-tzaturiko edizio faksimilezkoa ikus daiteke, Bilbao 1990, zeinetarik batzutan orrien numerazioa hartu baitugu.

Leiz., “S. Mathev”, V, 36: Halaber eure buruaz eztuc iuraturen, ecen bilobat churi ezpa beltz **ecin daidic**¹¹, grekoz: **mhvte ejn th'/ kefalh'/ sou ojmovsh/**, **o[ti ouj duvnasai mivan trivca leukh;n poih'sai h] mevlainan;**.

Oihenart 588: Esin daidienac nahi besala, begui eguin ahala, ‘Celuy qui ne peu[t [sic] faire ce qu’il voudroit, qu’il f[ai]t ce qui’il pourra’.

Dechepare, I, 25: **Albadaguic** ioan adi elizara goycian;

Oihenart 574: Eguic vngui behin eurey, eta guero, **ahal badaguic**, azey, ‘Fais du bien premierement aux tiens, & apres, **ji tu peux**, aux e[trangers]’.

Dechepare, I, 95-96: Arima gaixoa dabilela norat **ahal daguien** / Hayn viage vortician compaynia faltacen;

Dechepare, IX, 47: **Albanerra** eguya nyc dut pena handia¹²;

Leiz., “Corinthianoe. I”, XII, 21: **Ecín** beguiac **derraqueo** escuari, Hire beharric eztiat: edo berriz buruac oiney, Çuen beharric eztut, grekoz: **ouj duvnatai de; o[j]ofqalmo;” eijpei'n th'/ ceiriv, Creivan sou oujk elcw, h] pavlin h[j] kefalh; toi''' posivn, Creivan uJmw'n oujk elcw.**

Leiz., “S. Ioan”, VI, 44: **Nehor ecin dathor**¹³ enegana, baldin ni igorri nauen Aitac tira ezpadeça: eta nic resuscitaturen dut hura azquen egunean, grekoz: **oujdei;” duvnatai ejlqei'n prov” me eja;n mh; o[j] path;r o[j] pevm-ya” me eJlkuvsh/ aujtovn, kajgw; ajnasthvsu aujto;n ejn th'/ ejscavth/ hJmevra/;**.

Dechepare, IV 15: Perilequi bayecila **ecin noaque** hargana;

Oihenart 63: Badut ere herabe, senarraren hilsale horri ioaitera iorrale, **esin naoque** ian-gabe, ‘Quoy qu’il me joit fort fa[cheux d’aller] sarcler pour le meurtrier de mon mary, **ji est-ce** que ie ne puis me pa[sser] *de trauailler*, pour auoir de quoy me nourrir’.

Leiz., “Catechisme”, 1303 orr.: M. Baina nolatan **ahal date**, Iesus Christ, cein baita munduaren saluamendua, halaco condemnationetan **içan ahal den?**

Dechepare, I, 197: Eta hoyec eguiazqui ehorc hala ezpaditu / Albayliaqui duda gabe **ecin dateyela salbu** / Bere beqhatuyac oro vaditu ere confessatu;

Dechepare, II, 112: O anderia **ecin date** ehor çure vardinic;

Leiz., “S. Lvc”, XIII, 26: Baldin nehor enegana ethorten bada eta gaitzestê ezpaditu bere aita eta amá, eta emaztea eta haourrac, eta anayec eta

11. *Daidic* flexio verbal *egin*-i dagokio, hark era bitakoak baititu, *-(g)i-* sustraiari *-di* elementua itsatsirikoak eta itsatsi gabekoak.

12. *Erran*-en sustraiako flexio verbalak aoristo zentzuko eremurako utzi izan dira autore zaharretan.

13. Gogoan hartu behar dateke XVI mendean *ethorri*-ren flexio synthetikoek aoristozko zentzua zutela, *egin*-enak ere zuten bezala, eta presenteko zentzu hutsa har zezaten *-ke* elementua itsatsi behar zitzaizela, *ekharri*-ren flexioei ere gertatzen zitzaizien bezala. Ez da gauza bera gertatzen beheaxeago datoen *ecin noaque* eta *esin naoque* formekin.

Ethorri-ri dagokiola ikus Dechepare-ren I, 51: *ni çugana nyatorqueçu beqhatore handia*, Aita Patxi Altuna-k gaztelaniara presenteko moduan itzuli duela, Aita Lino Akasolo-k bezala: ‘también yo, gran pecador, **acudo** a tí, –Aita Lino Akasolo-k ‘a vos **vengo** yo, gran pecador’ du, baina R. Lafon-ek ordea: ‘c’est à vous que **je viendrai**, grand pécheur que je suis’, eta X, 39-40: *Gendiac so daudia bethi gugana* / *Nihaur secretuqui nator çugana*, Aita Patxi Altuna-k honela emaiten duela: ‘¿Es que la gente nos acecha a todas horas? Yo **vengo** a vos en secreto’, –Aita Lino Akasolo-k ‘las gentes nos siguen de continuo con la mirada. En cuanto a mí, yo **vengo** a tí secretamente’ du, eta R. Lafon-ek ‘est-ce que les gens sont toujours à nous observer? Moi, **je viens** vous trouver en secret’, baina hobeto legoke hurrengo hau: ‘las gentes nos siguen de continuo con la mirada, yo **vendría** a vos en secreto’, zeren amorosen disputaren aurrean baikaude. Ikus egunotan atera-berri den Bernard Etxepare, *Linguae Vasconum Primitiae*, Bilbao 1996 (bost hizkuntzatara itzuliriko testuak ere badituela).

arrebác, etare guehiago bere arima-ere, **ecin date** ene discipulu, grekoz: **Eil ti" e[rcetai prov" me kai; ouj misei' to;n patevra eJautou' kai; th;n mh-tevra kai; th;n gunai'ka kai; ta; tevkna kai; tou;" ajdelfou;" kai; ta;" ajdel-fav", e[ti te kai; th;n guch;n eJautou', ouj duvnatai ei\naiv mou maqh-thv"**.

Dechepare, II, 105: Eta guero obororic puncela **ecin dirate**;

Leiç., "Romanoe.", VIII, 8: Beraz haraguan diradenac, **Iaincoari placent ecin dirateque**, grekoz: **oiJ de; ejn sarki; o[nte" qew'/ ajrevsai ouj duv-nantai;**

Leiç., "Catechismeá", 1303 orr.: M. Baina bera eguiazco Iainco içan eta, nolatan herstura hartan **ahal çatequen** Iaincoaz abandonnatua içan baliz beça]a?

Leiç., "Catechismeá", 1300 orr.: H. Bay: ceren behar baitzen Iaincoaren contra guiconac eguin vkan çuen desobedientiá, natura humanoan repara ledin. Eta bercela **ecin çatequeen** gure Ararteco, bere Aitarequin gure iunc-tatzeco;

Dechepare, XII, 34-36: Ene vihoz eta arima çurequila dirade / Vihoz eta arima gabe ehor **ecin liçate** / çu eta ni elgarrequi vnsa **ahal guinate**;

Dechepare, XII, 36: çu eta ni elgarrequi vnsa **ecin guynate**;

Oihenart 91: **Bere ahal dena**, espis berzeren, 'Qui peut e[tre à Joy, ne Joit à autruy';

Dechepare, I, 82: Egun oroz **ecin vada** aste oroz igandian;

Dechepare, IV, 21: Ez bat ori **ahal duquet** ezetare vercia;

Leiç., "S. Ioan I", IIII, 20: Baldin nehorc errâ badeça, Maite dut Iaincoa: eta bere anayeari gaitz badaritza: gueçurti da: ecen bere anaye dacussana mai-te eztuenac, ikusten eztuen Iaincoa **nola maite ahal duque?** grekoz: **ejavn ti" eilph/ o[ti jAgapw' to;n qeovn, kai; to;n ajdelfo;n aujtou' mish'/, yeuvst-h" ejstivn: oJ ga;r mh; ajgapw'n to;n ajdelfo;n aujtou' o]n eJwvraken, to;n qeo;n o]n oujc eJwvraken ouj duvnatai ajgapa'n.**

Dechepare, XII, 46-47: Vste dicit narrayola **ecin duquedanari** / Ceren vada hon derizat hon ezteriztanari;

Dechepare, XII, 20: Enequila minçaciaz gayçiq **ecin duqueçu**;

Dechepare, X, 46: Niçaz axeguinic **ecin duqueçu**;

Leiç., "Baptismoaren administratzeco forma", 1277-1278 orr.: Ecen gra-tia hunec **ecin duque** gutan lekuric, non lehen gure verthute, çuhurtzia, eta iustitia guciaren confidança guciac hustuac eta billuciac ezgaren: bay ham-batetarano non gutan den gucia condemna baiteçaquegu;

Leiç., "Hebraicoe.", IIII, 15: Ecen eztugu Sacrificadore subirano gure infirmitatéç **compassioneric ecin duqueen-bat**, baina *dugu*¹⁴ manera berean gauça gucietan tentatu içan dena, salbu bekatuan, grekoz: **ouj ga;r elcomen ajrciereva mh; dunavmenon sumpagh'sai tai'" ajsqeneivai" hJmw'n, pe-peirasmevnon de; kata; pavnta kaq j oJmoiovthta cwri;" aJmartiva"**.

Dechepare, I, 182: Hirur gauça **albaditu** ehorc ere eguiaz;

Dechepare, V, 5-8: Mirayl bat nic **ahal banu** hala luyen donoa / Neure gogoa neracuxon secretuqui han varna / Han veryan nic nacussen harena ere nigana / Huxic **ecin eguin neçan** behinere hargana;

14. Leiçarraga-k *dugu* letra italikoz emaiten du, textu grekoaren gorputzean ez baita agertzen, zentzu hori badu ere.

Dechepare, XV, 12-13: Prince eta iaun handiec oroc haren galdia /
Scribatuz **halbalute** iqhasteco desira;

Leič., "Philippianoe.", III, 13: Gauça guciac ahal ditzaquet Christ for-
tificatzen nauenaz, grekoz: **pavnta ijscuvw ejn tw'/ ejndunamou'ntiv me;**.

Leič., "Corinthianoe. I", III, 2: Ezne edatera emaitzez haci çaituztet, eta
ez viandaz, ceren **oraino ecin baitzineçaqueten**, baina **orain-ere oraino ecin**
deçaqueçue: ceren oraino carnal baitzarete, grekoz: **gavla uJma'" ejpovtisa,**
ouj brw'ma, oulpw ga;r ejduvnasqe. ajll j oujde; elti nu'n duvnasqe;.

Leič., "Corinthianoe. I", XVI, 2: Asteco lehen *egun* oroz¹⁵ çuetaric batbe-
derac bere baithan eçar deçan appart, Iaincoaren benignitatez **ahal deçana**
gordatzê duela: nathorren orduan collectác eguin eztitecençât, grekoz: **kata;**
mivan sabbavtou e[kasto" uJmw'n par j eJautw'/ tiqevtw qhsaurivzw'n o[
ti eja;n eujodw'tai, i[na mh; o[tan eliqw tovtè logei'ai givnwntai;.

Preskriptivoari dagozkion flexio synthetikoren batzu¹⁶:

Dechepare, I, 37: Vertan guero **so albaitegui** non den gorpuz sainduya;

Dechepare, I, 197: Eta hoyec eguiazqui ehorc hala ezipaditu / **Albayliaqui**
duda gabe **ecin dateyela salbu** / Bere beqhatuyac oro vaditu ere confessatu.

Oihenart 384: Ot[oa lagun duanean, **albaihu** hora [aihetsean, 'Quand tu
auras le loup en ta compagnie, aye le chien à ton co[sté'.

Leič., "S. Matthev", XVIII, 17: Eta baldin hæy behatzen ezpaçaye, erróc
Eliçari: eta baldin Eliçari behatzen ezpaçayó, **albeiheduca** pagano eta pu-
blicano beçala, grekoz: **eja;n de; parakouvsh/ aujtw'n, ejipe; th'/ ejkklh-**
siva/; eja;n de; kai; th'" ejkklhsiva" parakouvsh/, elstw soi w[spær oJ ejq-
niko;" kai; oJ telwvnh".

Leič., "S. Matthev", V, 41: Eta norc-ere nahi vkanen baihu bortchatu
lecoa baten *eguitera*¹⁷, **albeitindoa** harequin biga, grekoz: **kai; o[sti" se ajg-**
gareuvsei mivlion e[n, u[page met aujtou' duvo.

EZIN-EN ETA AHAL-EN ETSENPLU BEREZIREN BAT EDO BESTE SYSTEMA PERIPHRASTIKOAN DECHEPARE, LEIÇARRAGA, ETA OIHENART-EN BAITAN

Leič., "S. Pierris II", I, 15: Baina pena-ere eçarriren dut çuec ene parti on-
doan **gauça hauçaz mentione eguin ahal deçaçuen**, grekoz: **spoudavsw de;**
kai; eJkavstote elcein uJma'" meta; th;n ejmh;n elxodon th;n touvtwn
mnhvmhn poiei'sqai;.

Dechepare, V, 8: Huxic **ecin eguin neçan** behinere hargana;

15. Leiçarraga-k *egun* letra italikoz emaiten du, textu grekoaren gorputzean ez baita agertzen,
zentzu hori badu ere. Hala-ere, beste alde batetik, *Iaincoaren benignitatez* multzoa ere ez da grekoz ira-
kurtzen nik neuk esku artean ditudan edizioetan behintzat.

16. Halakoak *albait*-elementua posizio proklitikoan ezarririk agertzen dira. *Preskriptivo* terminoa
R. Lafon-en baitarik harturikoa da, cfr. *Le système du verbe basque au XVIe siècle*, tomo bi, Bordele 1943
(bigarren edizioa faksimilez eginikoa da biak tomo baten emanik, Donostia 1980), I, 491 orr., non
frantsesez *prescriptif* deitzen baitu, hau da: "Quand le verbe est au prescriptif, l'exécution du procès
voulu, ordonné par le sujet parlant n'est pas rapportée au présent immédiat: tantôt, subordonnée à
l'accomplissement d'un autre procès qui n'est pas d'ores et déjà réalisé, elle concerne de ce fait l'avenir,
tantôt elle dépasse et débordé le moment présent parce que le verbe exprime une prescription perma-
nente, qui peut être catégorique ou subordonnée elle-même à une condition".

17. Leiçarraga-k *eguitera* letra italikoz emaiten du, textu grekoaren gorputzean ez baita agertzen,
zentzu hori badu ere.

Dechepare, II, 52: Ehorc hura gayxteriaz **ecin leçan inbia**;

Leiç., "Apocalyp.", VI, 17: Ecen ethorri da haren hiraren egun handia: eta **nor da iguriquiren ahal duena?** grekoz: **o[ti h\lqen hJ hJmevra hJ me-gavlh th'" ojrg'h'" aujtu'n, kai; tiv" duvnatai staqh'nai**;

Dechepare, VI, 1: **Parti albanenguidio** harc ezluque pareric;

Dechepare, VI, 21: Elas **yzul albaneça** yragan den denbora;

Dechepare, XIII, 74: Hebengoaz vercecoa **albaheça escusa** / Vnsa **enple-gatu duquec** heben eure denbora;

Leiç., "Galatianoe.", III, 15: Ceric cen bada çuen dohainontassuna? ecen testificatzen drauçuet, baldin **possible içan albaliz**, çuen beguiac idquiric eman cendrazquedetela, grekoz: **pou' ou\ n oJ makarismo;" uJmw'n... mar-turw' ga;r uJmi'n o[ti eij dunato;n tou;" ojfqalmou;" uJmw'n ejxoruvxan-te" ejduvkatev moi;**;

Dechepare, XIII, 13: Bearnora gabetarie egon **ahal inçanden**;

Oihenart 263: *laureguic*, berac **ardiesten esin duena**, du gutiesten, 'Iau-regui me[pr]içe ce qu'il ne peut comprendre'.

Preskriptivoari dagozkion periphrasiren batzu¹⁸:

Dechepare, VIII, 23: Andria **minça albaycinde** verce aldian emiago;

Dechepare, XIII, 17: Abantallan dabilela **albayledi segura**;

Dechepare, VIII, 16: Bada **vci albaynençac** ny holacoz yxilic;

Dechepare, I, 209: Honequila **albayteça bethiere conuersa** / Gaixtoequi **ecin ayte gayzqui beci prouecha**.

Leiç., "S. Matthev", XXIII, 18: Eta landán *datena*¹⁹, **ezalbeiledi guibele-rat itzul bere abillamenduén hartzera**, grekoz: **kai; oJ ejn tw' / ajgrw' / mh; ejpistregavtw ojpiwsw a\rai to; iJmavtion aujtou'**.

Leiç., "S. Matthev", X, 14: Eta norc-ere recebituren ezipaitzaituzte, eta ez çuen hitzey behaturen, etche edo hiri hartarie ilkitean **iharros albeitzineçate çuen oinetaco errhautsa**, grekoz: **kai; oJ" a\ n mh; devxhtai uJma'" mhde; ajkouvwsh/ tou;" lovgo'u" uJmw'n, ejxercovmenoi e[xw th'" oijkiva" h\ th'" povlew" ejkeivnh" ejktinavxate to;n koniorto;n tw'n podw'n uJmw'n**.

Bilbao 1996-I-31-an, Euskal Herriko Unibertsitateko Leioa-ko cam-pusean otsailaren 2-an egiteko den batzarrerako.

LABURPENA

Lan honetan Bizkaiko lau iturritarik bilduriko corpus bat emaiten da ahal izaitea eta ezin izaitea nola adierazi izan diren euskaraz mendebalde-an XVI mendetik aurrera, eta epilogo moduan Dechepare eta Leiçarraga XVI mendekoan eta Oihenart XVII mendekoaren etsenplu batez-ere zenbait flexio verbal sintetikorik dagozkionak ere parean ezartzen dira,

18. Preskriptivoari dagozkion flexio sintetikorik batzu, *albait*-posizio proklitikoan dutenak ale-gia, bildu dira goraxeago, eta hemen systema periphrastikoko ereduak emaiten dira.

19. Leiçarraga-k *datena* letra italikoz emaiten du, testu grekoaren gorputzean ez baita agertzen, zentzu hori badu ere.

eta besteetarik zerbait saihestuarren posizio proklitikoan *albait-* daramaten preskriptibozko formak ere erantsirik gelditzen dira.

RESUMEN

En este trabajo se ha reunido un corpus procedente de cuatro fuentes sobre cómo se ha expresado en lengua vasca la idea de poder y de no poder en área occidental desde el siglo XVI en adelante, incorporándose también una especie de epílogo con ejemplos de Dechepare y de Leizarraga del siglo XVI y de Oihenart del XVII sobre todo relacionados con algunas flexiones verbales sintéticas, y, aunque se separen algo de las otras, se incluyen además formas del prescriptivo, las cuales llevan el elemento *albait-* en posición proclítica.

RÉSUMÉ

Ce travail réunit un *corpus* provenant de quatre sources distinctes sur les manières d'exprimer l'idée de "pouvoir" et de "ne pas pouvoir" en langue basque, dans l'aire occidentale, depuis le XVIème siècle, incorporant également une sorte d'épilogue avec des exemples de Dechepare et de Leizarraga du XVIème siècle et d'Oihenart du XVIIème siècle, surtout en relation avec quelques flexions verbales synthétiques et, bien qu'elles soient un peu distinctes des autres, sont aussi incluses des formes du prescriptif, qui amènent l'élément **albait-** en position proclitique.

ABSTRACT

This article is a *corpus* compiled from four sources on how the idea of "ability" and "lack of ability" has been expressed in the Basque language in the western area from the 16th century onwards, incorporating in addition, in the form of an epilogue, examples from Dechepare and Leizarraga from the 16th century, and from Oihenart, from the 17th century, on everything related with certain synthetic verbal inflections and including, although they differ somewhat from others, prescriptive forms which carry *albait-* in the proclitic position.